

پژوهش

در آستانه پنجاهمین سال انتشار مجلات پیک و رشد

رشد، فرجای خوش برای پیک

○ محمد دشتی

پیک ها چرا و چگونه منتشر شدند؟

با نگاهی دقیق به وضعیت نشریات آموزشی، در می‌یابیم که طی سال‌های ۵۰-۱۳۴۰، تحولی اساسی در زمینه انتشار این گونه نشریات صورت گرفت. در آن سال‌ها برای اولین بار وزارت آموزش و پرورش، مجله‌هایی مبتنی بر نیازسنجی از مخاطبان و به شیوه علمی، برای گروه‌های سنی مختلف، در سطحی نسبتاً گسترده منتشر کرد. در فاصله سال‌های ۱۳۴۳ تا اواسط دهه ۶۰-۱۳۵۰ وزارت آموزش و پرورش مجلاتی به نام (پیک) برای گروه‌های سنی مختلف منتشر کرد. نکته قابل توجه در انتشار مجله‌های پیک، ارزیابی‌های علمی و مطالعه و آزمایش‌های مقدماتی، قبل از انتشار مجله‌ها و با توجه به گروه‌های مختلف سنی بود. وزارت آموزش و پرورش (وزارت فرهنگ سابق) به منظور انتشار گروه مجله‌های پیک، با همکاری انتشارات فرانکلین، مرکزی به نام «مرکز تهیه خواندنی‌های نوسودان» تأسیس کرد. اهدافی که برای این مرکز در نظر گرفته شده بود، چنین خلاصه می‌شد:

- تأمین بخشی از نیاز کودکان، نوجوانان و جوانان به مواد خواندنی؛
- برانگیختن عادت به مطالعه و خواندن؛
- تهیه خواندنی‌های غیردرسی ولی کمک آموزشی مناسب، ارزان و فراوان؛
- اصلاح و گسترش مستمر دانستنی‌های کودکان، نوجوانان و جوانان از یک سو و جامعه از سوی دیگر؛
- برقراری پیوند میان کودکان، نوجوانان و جوانان از یک سو و جامعه از سوی دیگر؛
- آشنایی کودکان، نوجوانان و جوانان با همبستگی‌های خانوادگی، آگاهی‌های ملی و میهنی و سنت و آداب و رسوم؛
- آموزش زبان فارسی از راه ساده نویسی و رعایت اصول آموزش تدریس زبان فارسی؛
- انتشار گستره یافته‌های نوین آموزش و پرورش برای دست‌اندرکاران آموزش و پرورش و والدین.

ضرورت‌ها و زمینه‌های انتشار مجلات پیک

اسماعیل سعادت، معاون انتشارات مجلات پیک، سردبیر مجله پیک دانش آموز و عضو کنونی فرهنگستان زبان و ادب فارسی که از سال ۱۳۴۴ به این مجموعه پیوست، درخصوص ضرورت‌ها و زمینه‌های انتشار مجلات پیک چنین می‌گوید:

«... ما در ایران (در اوایل دهه ۴۰) بحث «مبارزه با بی‌سوادی» را داشتیم و می‌خواستیم کسانی که با سواد شده‌اند، دوباره دچار بی‌سوادی نشوند. باید مواد خواندنی مناسبی را تولید می‌کردیم که بتواند علاوه بر کتاب درسی به ارتقای سطح سواد کسانی که با سواد شده‌اند کمک کند و آن‌ها را یاری دهد که به خواندن و بهتر خواندن تسلط پیدا کنند و سواد خواندن و نوشتن در وجود آن‌ها تثبیت شود. بنای این طرح هم بر آزمون و خطا بود و ما هیچ تجربه مشابهی در ایران نداشتیم و این مسئله از همان قدم اول پیداست. اولین مجله ما «پیک دانش آموز» بود که ۲۴ صفحه داشت و به همراه آن «پیک

- برای کدام گروه از نوسوآدان بنویسیم؟
 - چه بنویسیم؟
 - چگونه بنویسیم؟
 - نوشته‌های خود را چگونه به دست خوانندگان برسانیم؟
 - چگونه کار خود را ارزشیابی کنیم؟
 در مدت سه ماهی که از تأسیس مرکز تهیه خواندنی‌های نوسوآدان تا انتشار نخستین شماره مجله پیک دانش آموز و مجله پیک معلم گذشت، کارکنان مرکز به مطالعه و تحقیق در زمینه‌های زیر دست زدند:
 ۱- در زمینه هدف‌ها و روش‌ها و برنامه‌های کار سازمان‌های انتشاراتی مشابه در کشورهای دیگر، از جمله مؤسسه

انتشارات فرانکلین، مرکزی برای تهیه خواندنی‌های نوسوآدان تأسیس کند. این مرکز که پس از مدتی به «مرکز انتشارات آموزشی» تغییر نام داد، به صورت یکی از پیشرفته‌ترین سازمان‌های فرهنگی ایران درآمد که در بسیاری از برنامه‌های خود با کارهای مشابهی که در کشورهای پیشرفته جهان در این باره انجام می‌شد، برابری می‌کرد.
 «مرکز تهیه خواندنی‌های نوسوآدان» نخستین کار خود را با بررسی مسائل زیر آغاز کرد:
 - براساس کدام هدف‌ها کار خود را آغاز کنیم؟

معلم» هم منتشر می‌شد. این پایه و آغازی برای شروع کار بود و پس از آن دیگر پیک‌ها مثل «نوآموز» و «کودک» هم منتشر شدند. تجربه‌های حاصل از انتشار هر کدام از این مجلات به ما کمک کرد تا قدم‌های بعدی را برداریم و این کار به نظر من یقیناً کار اصیلی بود و برای اولین بار در ایران انجام می‌شد.

چگونگی شکل‌گیری «انتشارات آموزشی»

افزایش سریع نوسوآدان و کمبود خواندنی‌های آسان، مناسب، ارزان و فراوان برای آنان سبب شد که در مهر ماه ۱۳۴۳ وزارت آموزش و پرورش با همکاری

«اسکولاستیک» ایالات متحده آمریکا به تحقیق پرداختند تا از کم و کیف مجله‌ها و کتاب‌هایی که این گونه مؤسسات برای گونه‌های سنی کودکان و نوجوانان و معلمان و پدران و مادران تهیه می‌کنند آگاهی یابند و بهترین راه را برای رسیدن به مقصود در ایران برگزینند.

۲- دو هزار و پانصد کیلومتر راه از تهران تا حواشی کویرهای مرکزی ایران طی شد، به بیش از یکصد شهر و روستا قدم گذاشتند، با هزاران کودک و بزرگسال نوسواد روستایی و شهری گفت‌وگو کردند تا از میزان سواد و معلومات گروه‌های مختلف نوسوادان شهری و روستایی و نیازهای آنان آگاه شوند.

۳- جلسات متعددی با معلمان و صاحب‌نظران در مسائل آموزش و پرورش تشکیل دادند تا هر چه بیشتر درباره هدف‌هایی که برای انتشار خواندنی‌های نوسوادان اندیشیده بودند و راه رسیدن به این هدف‌ها و نیازهای فرهنگی نظرجویی کرده باشند.

نتیجه مطالعات و تحقیقات

این گروه در پایان مطالعات و تحقیقات مقدماتی خود به نتایجی رسید که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. خواندنی‌های مناسب و آموزنده و آسان برای گروه نوسوادان ایران، خواه خردسال و

خواه بزرگسال، بسیار اندک است.

۲. تیراژ کتاب‌ها و مجله‌های نسبتاً مناسب برای نوسوادان آن قدر کم است که به ندرت نسخه‌ای از آن‌ها به شهرهای کوچک و روستاها می‌رسد و در دسترس نوسوادان قرار می‌گیرد.

۳. توزیع خواندنی‌های نسبتاً مناسب برای نوسوادان تنها به پایتخت و شهرهای بزرگ محدود شده است.

۴. نوسوادان به ندرت به مطالعه رو می‌آورند و به آن دلبستگی و عادت دارند. بسیاری کسانی که به زحمت خواندن و نوشتن را فراگرفته‌اند ولی چون از این مهارت استفاده نکرده‌اند، سواد خواندن را از یاد برده‌اند.

۵. خواندنی‌های بیشتر دانش‌آموزان و نوسوادان به کتاب‌های درسی محدود است و آنانی هم که مطالعه می‌کنند علاقه‌ای به مطالعه، مطالب جدید و آموزنده ندارند و بیشتر به داستان‌ها و خواندنی‌های سرگرم کننده و تفریحی مجله‌ها و کتاب‌های بازار رو می‌آورند.

۶- بهای کتاب‌ها و مجله‌های نسبتاً مناسب برای نوسوادان، با توجه به قدرت خرید اکثریت آن‌ها گران است.

به نام مبارزه با بی‌سوادی

اسماعیل سعادت، روایت خاص خودش را از

شکل‌گیری مجلات پیک دارد. وی می‌گوید: «... مرکز خواندنی‌های مناسب برای نوسوادان تأسیس شد و همان‌طور که اطلاع دارید در آن زمان نهضتی به نام «مبارزه با بی‌سوادی» راه افتاده بود و افراد بی‌سواد که با سواد می‌شدند برای تسلط بیشتر بر خواندن و ماندگاری سوادشان، نیاز به خواندنی‌های مناسب داشتند و اگر مطلب خواندنی در اختیار آنان قرار نمی‌گرفت، دوباره دچار بی‌سوادی و کم‌سوادی می‌شدند.

البته پایه‌ای که ما بنا نهادیم براساس آزمون و خطا بوده؛ زیرا قبل از آن چیزی وجود نداشت، بچه‌ها هیچ خواندنی مناسبی نداشتند و نهایتاً همان مطالب بزرگسال را می‌خواندند. فوقش این بود که یک داستان را با زبانی ساده‌تر برای بچه‌ها بیان می‌کردند. البته من این‌جا باید از بانیان این کار بزرگ به نیکی یاد کنم.

مرحوم جهانشاهی که بسیار مرد دقیق و فعالی بود و به کاری که انجام می‌داد ایمان داشت، به این مسئله بسیار علاقه‌مند بود و در تمامی بنیان‌هایی که گذاشته شد، همیشه پیشگام بود.

در آغاز کار، قزوین را به عنوان یک الگوی آزمایشی انتخاب کردند. ابتدا همایون صنعتی زاده کار را شروع کرد؛ بعد علی اصغر مهاجر (رئیس مؤسسه انتشارات فرانکلین) آن را

ادامه داد و حتی او را به عنوان «استاندار قزوین» معرفی کردند تا این طرح به خوبی و با قدرت انجام گیرد. چون واقعاً به این کار اهمیت می‌دادند و فرانکلین هم به عنوان پشتیبان مالی طرح، به خوبی کارش را انجام داد. من معلم بودم و چندین بار تقاضا کرده بودم که به مرکز تهیه خواندنی‌های مناسب برای نوسودان منتقل شوم. گمان می‌کنم دکتر خانلری که مرا می‌شناخت به واسطه ارتباطی که با آن‌ها داشت، موضوع انتقال و تقاضای مرا مطرح کرده بود و بدین ترتیب من مستقیماً به «مرکز تهیه خواندنی‌های مناسب برای نوسودان» منتقل شدم.

بزرگانی که به ما پیوستند

زمانی که به مرکز آمدم، مرحوم جهانشاهی کار را شروع کرده بود و حدود یک سال بعد در سال ۱۳۴۴ من به آن‌ها پیوستم و به تدریج دوستان دیگری هم به مجموعه افزوده شدند. در آن زمان حسن شادزیک معاون اداری دفتر بود و کارهای اداری را انجام می‌داد. فریدون جهانشاهی (برادر ایرج جهانشاهی) نقاش بود. استاد زمان زمانی (که نقاش بسیار برجسته و فوق العاده‌ای بود) در مجموعه حضور داشت و غلامعلی مکتبی هم بعد به این مجموعه پیوست. پرویز کلانتری و مرحومه ژانت

میخائیلی هم بعدها به ما پیوستند و کارهای هنری مجلات را انجام می‌دادند. محمود کیانوش یک سال بعد از من به دفتر آمد که به اتفاق پروین دولت‌آبادی در زمینه شعر کمک بزرگی برای مجموعه بودند.

در آن زمان مرحوم هادی نظری هم حضور داشت و مرحومه فردوس وزیری یکی از همکاران اصلی و مؤثر و انسانی فرهیخته به تمام معنا بود، خانمی علاقه‌مند و با انگیزه که تمامی داستان‌های کودکان را در آن زمان می‌نوشت؛ آن هم به زبانی که قابل درک برای بچه‌ها و بسیار لذت‌بخش بود. ابتدا «پیک دانش‌آموز» را برای پایه‌های سوم، چهارم، پنجم و ششم منتشر کردیم که «پیک معلم» هم ضمیمه آن بود. بعد به تدریج با بلند پروازی‌های جهانشاهی و پشتکار و اراده آن مدیر سخت‌کوش مجلات جدیدی اضافه شدند.

در ادامه «پیک نوآموز» منتشر شد و بعد هم «پیک کودک». یعنی پیک‌ها از مقاطع بالایی تحصیلی به سمت مقاطع پایینی منتشر شدند.

البته «پیک کودک» را برای کودک می‌نوشتند ولی وظیفه خواندن بر عهده پدرها و مادرها بود، چون بچه‌ها در پیش دبستانی قادر به خواندن نبودند. فردوس وزیری، سردبیر «پیک کودک» شد. و زمانی که

تفکیک مجلات انجام گرفت، من هم سردبیر «پیک نوآموز» شدم. بعدها عباس سیاحی هم به مجلات پیوست. وی انسان بسیار فعالی بود که کار کردن با بچه‌ها را خیلی دوست داشت. به سراسر مناطق کشور سفر می‌کرد، از نزدیک با مخاطبان ارتباط داشت و مجلات پیک را به آنان معرفی می‌کرد.

پیک از زبان پیک

در مطلب آغازین «پیک معلم» و «پیک دانش‌آموز» شماره ۱ (دوره دوم) که برای روستاهای استان مرکزی در سال تحصیلی ۱۳۴۴-۴۵ منتشر شده در خصوص اهداف و چگونگی تهیه و توزیع این مجله‌ها چنین نوشته شده است:

نخستین شماره «پیک معلم» و «پیک دانش‌آموز» اینک در دسترس شماست. این دو مجله برای معلمان و دانش‌آموزان مناطق روستایی انتشار می‌یابد.

بسیاری از همکاران، که در مناطق مختلف روستایی کشور خدمت می‌کنند، قبلاً با هدف و چگونگی تهیه و توزیع این مجله‌ها آشنا شده‌اند و با اظهار نظر درباره محتوای آن‌ها ما را یاری کرده‌اند. شاید لازم باشد بار دیگر از هدف و برنامه کار مرکز تهیه مواد خواندنی برای نوسودان سخن به میان آید تا بعضی از همکاران هم که نخستین بار است با این

مجله‌ها آشنایی پیدا می‌کنند، علت و روش تهیه و راه استفاده از آن‌ها را دریابند.

... همان‌گونه که شما نیز اندیشیده‌اید کار برانداختن بی‌سوادی اگر به توانا کردن نوسواد در خواندن کتاب‌های درسی و نوشتن مطالبی در آن حدود توقف شود، کاری عبث و بی‌نتیجه است. اگر قرار باشد نوسواد را پس از یادگیری یکی دو کتاب رها کنیم، آن‌چه را که فراگرفته است، به علت این‌که توانایی یا توفیق استفاده از آن را نیافته است، به تدریج فراموش خواهد کرد و بی‌سوادی مجدد، هم برای آنان و هم برای جامعه ما بسیار گران تمام خواهد شد. برای این‌که پایه‌های مهارت خواندن و نوشتن در نوسواد استحکام پذیرد باید به موقع و مداوم مواد خواندنی مناسب در دسترس او گذاشت و در او عادت مطالعه و تعمق و تفکر درباره مسائل مورد نیاز و علاقه‌اش به وجود آورد. برای تهیه این قبیل مواد خواندنی طرح و برنامه و سازمان و افرادی مورد نیاز بود و مرکز تهیه مواد خواندنی به این منظور تشکیل شد تا انجام این برنامه را برعهده گیرد.

مسلماً چون میزان سواد و سن نوسوادان و محیط زندگانی و طبقات اجتماعی آنان یکسان نیست، مآلاً تهیه یک نوع کتاب یا مجله که بتواند مورد استفاده عموم نوسوادان کشور قرار گیرد نیز غیر ممکن خواهد بود. موجب کمال خوشوقتی است که در

**ایران گرگین که سردبیری
مجله «پیک دانش آموز» را هم
برعهده داشت در اغلب سال‌های
دهه چهل و پنجاه در کنار ایرج
جهانشاهی و بعدها اسماعیل
سعادت نقش مهم و تعیین
کننده‌ای داشت**

سال‌های اخیر در زمینه انتشار کتاب‌های آسان در سطح گروه سنی ۷ تا ۱۵ سال کوشش فوق العاده‌ای به وسیله نویسندگان و مترجمان و ناشران به عمل آمده است و نوسوادان شهری به سهولت می‌توانند برای خود منابع مطالعه‌ای به دست آورند، ولی در روستا جز کتاب درسی به ندرت نوشته و کتاب مجله و روزنامه‌ای به چشم می‌خورد و آن‌چه هست، که آن هم نوعی کتب و رسائل خاص است، وافی به مقصود برای نوسوادان نیست. به این علت و با توجه به نتایج درخشان کوشش سپاهیان دانش و دیگر معلمان روستایی در تعلیم و خواندن و نوشتن به کودکان، مرکز تهیه مواد خواندنی تهیه یک مجله مناسب برای نوسوادان خردسال روستایی را در سرلوحه برنامه خود قرارداد. شک نیست که کارکنان این مرکز می‌دانند که این مجله قدم اول کار آنان است و باید

به تدریج توانایی یابند تا مجله‌ها و کتاب‌هایی برای شهر و روستا با توجه به گروه‌های سنی و میزان سواد و خصوصیات دیگر نوسوادان تهیه کنند.

... کارکنان مرکز تهیه مواد خواندنی برای نوسوادان امیدوارند به تدریج بتوانند در اجرای هدف‌های خود توفیق یابند و پس از انتشار مجله‌ها و کتاب‌هایی که فهرست آن ذکر شد، برنامه‌ای نیز برای نشر مواد خواندنی برای نوسوادان شهری تهیه و اجرا نمایند.

پیک از زبان همراهان

ایران گرگین که سردبیری مجله «پیک دانش آموز» را هم برعهده داشت در اغلب سال‌های دهه چهل و پنجاه در کنار ایرج جهانشاهی و بعدها اسماعیل سعادت نقش مهم و تعیین کننده‌ای داشت. وی در خصوص شکل‌گیری و انتشار مجلات پیک چنین می‌گوید:

من از آغاز انتشار مجله‌های پیک در مرکز انتشارات آموزشی نبودم، اما از روند شکل‌گیری این مجله‌ها کم و بیش مطلعم. وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۳۴۳ مرکز تهیه خواندنی‌ها برای نوسوادان را تأسیس کرد که هدف آن هم فراهم آوردن مواد خواندنی غیردرسی یا کمک درسی برای نوسوادان بود. ایرج جهانشاهی که سابقه

کار و نوشتن در سال نامه فرهنگ خوزستان را داشت، از بنیان گذاران این مرکز بود که بعدها به مرکز انتشارات آموزشی تغییر نام داد و خود جهانشاهی مدیر کل آن شد و نخستین محصول آن «پیک دانش آموز» بود که در دی ماه ۱۳۴۳ منتشر شد. سردبیری این پیک‌ها را از آغاز تا سال ۱۳۵۴ اسماعیل سعادت، از دانشوران بنام و عضو (فعلی) فرهنگستان زبان و ادب فارسی، بر عهده داشت. او معاون مرکز انتشارات آموزشی نیز بود.

پیک‌ها در آغاز برای دوره دبستان منتشر می‌شدند؛ اما چون با توجه و اقبال خوانندگان روبه‌رو بودند، پیک‌های دیگر نیز به دنبال آن منتشر شدند. اول «پیک معلم و خانواده» و به دنبال آن «پیک نوآموز» برای دانش آموزان دوم و سوم و «پیک کودک» برای کودکان دبستان و سال اول دبستان منتشر شد. «پیک نوجوان» نخست برای دوره دبیرستان و سپس برای دوره راهنمایی و در آخر «پیک جوانان» برای دوره دبیرستان منتشر شد.

فراهم آوردن مواد خواندنی غیر درسی یا جنب درسی (کمک آموزشی) برای دانش آموزان صورت می‌گرفت. با توجه به این که تنها آموزش رسمی و درسی به خلاقیت و پیشرفت ذهنی و فکری دانش آموزان کمک نمی‌کند، مرکز انتشارات آموزشی این مهم را بر عهده گرفت. وزارت

آموزش و پرورش با همکاری مالی، اداری و انسانی مؤسسه فرانکلین توانست این نشریات را منتشر کند. باید بگوییم که انتشار مجله‌های پیک در حقیقت تحولی بنیادین در آموزش جنب درسی (کمک درسی) به شمار می‌رفت. در تاریخ تعلیم و تربیت ایران هیچ تلاشی در این زمینه با این گستره، دقت و شاید جذابیت سابقه نداشت. پی افکنی چنین روشی در سال‌های دهه ۴۰ و حتی سال‌های پس از آن اهمیت بسیار دارد.

تولد اولین پیک

نتیجه تحقیقات میدانی و بررسی‌ها، هدف‌ها و راه و روش کار را برای کارکنان مرکز تا اندازه‌ای روشن کرد. افزایش روز افزون کودکان علاقه‌مند به تحصیل در روستاها و شهرها ایجاب می‌کرد که نخستین گام در «تهیه خواندنی‌های نوسودان» برای این گروه برداشته شود. ارزش‌یابی میزان توانایی خواندن و درک و فهم نوسودان نیز نشان داد که در بسیاری از روستاها و شهرها، مشکل زبان محلی، خواندن و سود جستن از مطالعه را کند و گاه غیر ممکن می‌کرد. به همین سبب، ناگزیر، گذشته از رعایت اصول ساده‌نویسی و پرداختن به گسترش دانش و بینش خوانندگان بر زمینه آگاهی‌ها و دانش‌های پایه، باید زبانی را در نوشته‌ها به

کار گرفت که متکی بر کلمه‌ها و ترکیب‌هایی باشد که کودکان یا بزرگسالان نوسود در کتاب‌های درسی خود خوانده‌اند و معنی و مفهوم آن را می‌دانند.

در ابتدای ماهی که از تأسیس «مرکز تهیه خواندنی‌های نوسودان» می‌گذشت، نخستین دوره آزمایشی خواندنی‌های نوسودان با انتشار مجله‌ای در ۱۲ صفحه به نام «پیک دانش آموز» برای کودکان کلاس‌های سوم تا ششم دبستان و مجله‌ای در ۸ صفحه به نام «پیک معلم» برای معلمان این کلاس‌ها آغاز شد.

دهکده‌های آزمایشی

برای این که قدم‌های بعدی در راه رسیدن به هدف‌های خواندنی‌های نوسودان با مطالعه و تجربه بیشتری برداشته شود، هشتاد و شش دهکده در شهرستان قزوین برگزیده شد تا آزمایشگاهی مناسب برای ارزش‌یابی مجله‌های پیک باشند. این دهکده‌ها خصوصیات انتخاب یک محیط آزمایشی را دارا بودند:

مراجعه‌پی‌دربی به آن‌ها به سبب نزدیکی به تهران آسان بود، از زمان تأسیس دبستان در اغلب آن‌ها بیش از سه سال نمی‌گذشت و بیشتر دانش آموزان در گروه نوسودان با مشکل زبان محلی روبه‌رو بودند و درآمد مردم هم ناچیز بود.

پیک‌های دیگر

درسال‌های بعد «مرکز انتشارات آموزشی» کار خود را گسترش می‌دهد و قسمتی از وظایف اداره کل نگارش وزارت آموزش و پرورش را هم عهده دار می‌شود. این مرکز هر ماه مجلاتی برای کودکان کودکان، دانش‌آموزان دبستان و دوره راهنمایی تحصیلی و دبیرستان، آموزگاران و پدران و مادران و همه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش در ۴۲۴۰ صفحه و با تیراژهای بیش از ۲۵۰۰۰۰ نسخه تولید و انتشار می‌دهد.

براساس برآوردهای انجام شده هر نسخه از مجله‌های پیک به‌طور متوسط به وسیله پنج دانش‌آموز مورد مطالعه قرار می‌گرفته و در بسیاری از روستاها و شهرک‌ها تنها ماده خواندنی بوده است که به دست نوسوادان می‌رسیده و حتی مطالب آن به وسیله دانش‌آموزان برای خانواده آنان که اکثراً بی‌سواد بوده‌اند خوانده می‌شده است.

آشنایی با پیک‌ها پیک کودک

«پیک کودک» از مهرماه ۱۳۴۸ در ۱۶ صفحه، ۱۵ شماره در سال، به بهای ۲ ریال و برای کودکان کودکان و دانش‌آموزان کلاس اول دبستان منتشر شد. مدیریت آن را ایرج جهانشاهی برعهده

داشت و خانم فردوس وزیری سردبیر آن بود و در شورای نویسندگان این مجله، ایرج جهانشاهی، فردوس وزیری، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش و محمود محمودی حضور داشتند.

مسئول فنی مجله هرمنز وحید بود و هوشنگ عزیزی دستیاری وی را برعهده داشت، کار صفحه‌آرایی مجله را فیروزه درخشش انجام می‌داد و علی امین الهی بر چاپ آن نظارت می‌کرد.

نقاشی‌های «پیک کودک» در کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی توسط روبین ابدالیان، لئونی تاشچیان، فریدون جهانشاهی، غلامعلی مکتبی، رجب حبیب‌الهی، محمد زمان زمانی، پرویز کلانتری، مهرنوش معصومیان و ژانت میخائیلی تهیه می‌شد.

مطالب مجله «پیک کودک» عبارت بودند از: قصه و داستان، شعر، تعلیمات اجتماعی، رفتارهای اجتماعی، علوم، حساب، بازی و سرگرمی، نقاشی، کاردستی، برگزیده بهترین

**«پیک نوآموز» از مهر
ماه سال ۱۳۴۶ برای
دانش آموزان کلاس‌های
دوم و سوم دبستان
منتشر شد**

آن همکاری می‌کرد. تعداد صفحات «پیک نوآموز» ۱۶ صفحه بود و ۱۵ شماره در سال به بهای هر شماره ۲ ریال منتشر می‌شد.

محتوای آن شامل رویدادهای ملی و میهنی و دینی، قصه و داستان، تعلیمات اجتماعی، رفتارهای اجتماعی، علوم، بازی، کاردستی، شعر، جدول و سرگرمی و برگزیده بهترین نوشته‌ها، شعرها و نقاشی‌های کودکان بود. نوشته‌های پیک دانش‌آموز براساس کلمه‌ها و ترکیب‌های به کار رفته در کتاب‌های درسی کلاس اول و آن قسمت از کتاب‌های درسی کلاس دوم دبستان تهیه می‌شد که کودکان آن را در کلاس خوانده بودند و با معنی و مفهوم‌شان آشنایی داشتند.

در ضمن در هر شماره از کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه‌ای که معنی و مفهوم آن‌ها دور از ذهن کودک نمی‌نمود، به میزان معینی که بیش از پیش، کلمه و ترکیب

– خریدن این مجله برای هیچ یک از کودکان اجباری نیست. اگر بخواهید کودک شما در شمار خریداران این مجله باشد، باید آن را از دفتر کودکان یا دبستان تهیه کنید. اداره کل روابط فرهنگی «وزارت فرهنگ و هنر» این مجله را به همه خانه‌های فرهنگ ایران و رازنی‌ها و نمایندگی‌های فرهنگی و سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌های ایران در کشورهای دیگر می‌فرستد. پیک کودک در سال ۵۳-۱۳۵۲ در تیراژ ۲۳۹۵۰۰ نسخه انتشار یافت.

پیک نوآموز

«پیک نوآموز» از مهر ماه سال ۱۳۴۶ برای دانش‌آموزان کلاس‌های دوم و سوم دبستان منتشر شد. مدیر و سردبیر این مجله ایرج جهانشاهی بود و در شورای نویسندگان آن ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش، محمود محمودی و فردوس وزیری حضور داشتند.

مسئول فنی این مجله مانند «پیک کودک»، هرمز وحید و دستیار فنی آن هوشنگ عزیزی و ناظر چاپش علی امین الهی بود ولی صفحه‌آرایی آن برعهده زهره روحی قرار داشت و علاوه بر اعضای کارگاه نقاشی که در پیک کودک از آن‌ها نام برده شد، لوئیزا مبینی هم در تهیه نقاشی‌های

نقاشی‌های کودکان و راهنمای مربیان، معلمان، پدران و مادران درباره روش استفاده از هر یک از مطالب مجله.

این مجله را مربیان و معلمان در کودکان دبستان‌ها و کلاس‌های اول دبستان و یا پدران و مادران در خانه برای کودکان می‌خواندند و به تدریج که بچه‌ها در کلاس اول دبستان، خواندن فارسی را می‌آموختند، می‌توانستند متن‌های ساده‌ای را که با استفاده از شکل حروف و حرکات و کلمه‌هایی که در کتاب درسی کلاس اول آمده بود، حتی بدون کمک گرفتن از دیگران بخوانند و با مطالعه آزاد هم آشنا شوند.

دست‌اندرکاران تهیه مجله به پدرها و مادرها توصیه کرده بودند که در هنگام دریافت و خواندن مجله نکات ذیل را مدنظر داشته باشند:

– پیک کودک وسیله‌ای است برای پرورش اندیشه و ذوق کودکان کودکان دبستانی و دانش‌آموزان کلاس اول دبستان و عادت دادن آنها به مطالعه؛

– مطالب این مجله را باید در خانه، مادر یا پدر، در کودکان دبستان مربی و در کلاس اول آموزگار برای کودک بخواند. باید کودک را راهنمایی کنید تا کارهای علمی را که در بعضی از صفحه‌ها پیشنهاد شده خود انجام دهد.

تازه نبود استفاده می‌شد. فهرستی از این کلمه‌های تازه با تلفظ درست آن در آخر مجله نیز چاپ می‌شد تا آموزگاران آن‌ها را به دانش‌آموزان بیاموزند. این مجله را کودکان، خود می‌توانستند بدون کمک دیگران بخوانند و مطالب آن در کلاس مورد بحث قرار می‌گرفت. از هر شماره از مجله «پیک نوآور» در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، ۳۷۸۰۰۰ نسخه انتشار یافته بود و توصیه‌های عمومی به والدین در «پیک کودک» در این مجله هم تکرار شده بود.

پیک دانش‌آموز

شروع انتشار مجله «پیک دانش‌آموز» دی‌ماه ۱۳۴۳ بود. این مجله در ۳۲ صفحه، ۱۵ شماره در سال، به بهای ۳ ریال برای دانش‌آموزان کلاس‌های چهارم و پنجم دبستان منتشر می‌شد. مدیریت این مجله با ایرج جهانشاهی و سردبیری آن برعهده اسماعیل سعادت بود. اعضای شورای نویسندگان این مجله شامل: ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش، دکتر مهدی غروی، منوچهر محمدی، هادی نظری، محمود محمودی، فردوس وزیری، احمد بطحایی، مهدخت دولت‌آبادی، عباس سیاحی و حسن شادریک بودند، مسئولیت فنی مجله برعهده هرمز وحید با دستیاری

هوشنگ عزیزی بود و محمدتقی خطیبی، صفحه‌آرایی آن را برعهده داشت.

نقاشان این مجله در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، اعضای کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی شامل:

نصرت‌اله پایین، لئونی تاشچیان، فریدون جهانشاهی، رجب حبیب‌اللهی، محمد زمان زمانی، پرویز کالنتری، بهزاد گلپایگانی، مهرنوش معصومیان، غلامعلی مکتبی و ژانت میخائیلی بودند. «پیک دانش‌آموز» از همکاری: اداره کل امور سینمایی وزارت فرهنگ و هنر، وزارت اطلاعات، سازمان سپاه دانش، تلویزیون ملی ایران، سازمان ملل سیاحان، سازمان ملی پیشاهنگی کشور، دفتر سازمان ملل متحد، دفتر مهنانه ارتش شاهنشاهی و سازمان زنان ایران در زمینه عکس‌ها و اسلایدهای مورد نیاز برخوردار بود. مطالب «پیک دانش‌آموز» شامل: رویدادهای ملی و میهنی و دینی، قصه و داستان، تعلیمات اجتماعی، علوم اجتماعی، علوم، بازی، کاردستی، شعر و ادبیات، جدول و سرگرمی و برگزیده بهترین نوشته‌ها و شعر و نقاشی‌های کودکان بود.

نوشته‌های این مجله براساس کلمه‌ها و ترکیب‌های به کار رفته در کتاب‌های درسی کلاس اول، دوم و سوم دبستان تهیه می‌شد که کودکان آن‌ها را خوانده و با معنی و

مفهومشان آشنایی داشته باشند. گذشته از آن، در هر شماره از کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه‌ای که معنی و مفهوم آن‌ها دور از ذهن کودکان نباشد، به میزان معینی که بیش از ۱۰۰ کلمه و ترکیب تازه نبود استفاده می‌کردند. فهرستی از این کلمه‌های تازه با تلفظ درست در آخر مجله هم چاپ می‌شد تا آموزگاران آن‌ها را به دانش‌آموزان بیاموزند. این مجله را کودکان خود، بدون کمک گرفتن از دیگران می‌خواندند و مطالب آن در کلاس مورد بحث قرار می‌گرفت. از هر شماره از مجله «پیک دانش‌آموز» در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، ۳۷۵۰۰ نسخه انتشار یافته است.

پیک نوجوانان

اولین شماره «پیک نوجوانان» برای دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی، در مهرماه سال ۱۳۵۱ در ۳۲ صفحه، ۱۵ شماره در سال و به بهای ۴ ریال منتشر شد.

مدیریت «پیک نوجوانان» برعهده ایرج جهانشاهی بود و زیر نظر شورای نویسندگان با عضویت: ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش، فردوس وزیری و محمود محمودی اداره می‌شد. ضمناً دبیری شورای نویسندگان برعهده محمود محمودی بود. آقایان احمد آرام و دکتر محمود بهزاد مشاور این مجله بودند و مانند دیگر مجلات

زیر نظر شورای نویسندگان با دبیری دکتر حسن مرنندی اداره می‌شد. اعضای شورای نویسندگان مجله پیک جوانان در دوره پنجم این مجله ۵۴-۱۳۵۳، شامل: کریم امامی، گلی امامی، شهین باغچه‌بان، ایرج جهانشاهی، دینا داراب، نجف دریابندی، اسماعیل سعادت، احمد گلشیری، حسن مرنندی و علی اصغر مهاجر بودند. ضمناً احمد آرام و دکتر محمود بهزاد به مجله مشاوره می‌دادند. مسئول فنی مجله هرمز وحید بود که دبستاری وی را هوشنگ عزیزی برعهده داشت و ناظر چاپ آن علی امین‌الهی بود. در این دوره (۵۴-۱۳۵۳) صفحه‌آرایی مجله را مهدی حیدری برعهده داشت و نقاشی‌های مجله در کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی توسط هنرمندانی که قبلاً

مدارس راهنمایی تحصیلی و تجارب شورای نویسندگان مرکز انتشارات آموزشی تهیه شد. نخستین دوره مجله به عنوان دوره آزمایشی در اردیبهشت‌ماه سال ۱۳۵۱ به پایان رسید و پس از ارزش‌یابی‌های گوناگون طرح انتشار آن از سال ۱۳۵۲ پی گرفته شد. از هر شماره پیک نوجوانان در سال تحصیلی ۵۳-۱۳۵۲، ۱۲۲۰۰۰ نسخه انتشار یافته است.

پیک جوانان

اولین شماره «پیک جوانان» در مهرماه ۱۳۴۹ برای دانش‌آموزان دبیرستان در ۴۸ صفحه، ۱۲ شماره در سال و به بهای ۵ ریال منتشر شد. در حالی که مدیریت مجلات پیک برعهده ایرج جهانشاهی بود این مجله

پیک امور فنی مجله برعهده هرمز وحید با دبستاری هوشنگ عزیزی و نظارت چاپ علی امین‌الهی بود. نقاشی‌های مجله برعهده اعضای کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی بود که در مجلات دیگر پیک از آن‌ها نام بردیم و خانم شاکه پولادی هم به آن جمع اضافه شده بود.

فهرست مطالب این مجله در سال ۵۳-۱۳۵۲ شامل: ما و خوانندگان، جشن‌ها و روزهای بزرگ، ایران‌شناسی و علوم اجتماعی، کاردستی، بازی و سرگرمی، زنگ تفریح، جدول، ورزش، داستان، شعر و مطالب، ادبی، تمرین‌های زبان انگلیسی و نوشته‌های نوجوانان بود. طرح انتشار این مجله براساس نامه‌های دانش‌آموزان نخستین دوره راهنمایی تحصیلی، معلمان و رؤسای

بهزاد به عنوان مشاوران و ایرج جهانشاهی مدیر مجلات پیک با مجله همکاری می‌کردند.

نویسندگان «پیک معلم و خانواده» نیز: ایرج جهانشاهی، اسماعیل سعادت، محمود کیانوش، محمود محمودی و مهدی قاسمیه بودند. هرمز وحیدی با دستیاری هوشنگ عزیزی مسئولیت فنی مجله را برعهده داشت و زهره روحی صفحه‌آرایی «پیک معلم و خانواده» را انجام می‌داد. کار نظارت چاپ مجله هم برعهده علی امین‌الهی بود. نقاشی‌های مجله در کارگاه نقاشی مرکز انتشارات آموزشی انجام می‌شد.

هدف از انتشار مجله «پیک معلم و خانواده» این بود که در زمینه مطالبی که در مجله‌های پیک برای دانش‌آموزان نوشته

پریچهر نوری، محمد حیدری ملایری، بهرام صادقی، احد سالکی، جمال هاشمی، ابراهیم هاشمی، ایران گرگین، احمد گلشیری، پرویز مجنون، محمد حقوقی، جلیل‌الله قراگزلو و محسن علوی.

از هر شماره این مجله در سال تحصیلی (۱۳۵۳-۵۴) به‌طور متوسط ۹۰۰۰۰ نسخه انتشار یافته است.

پیک معلم و خانواده

مجله «پیک معلم» برای اولین بار در دی‌ماه سال ۱۳۴۳ منتشر شد اما از سال ۱۳۴۷ با نام «پیک معلم و خانواده» به انتشار خود ادامه داد.

سردبیری این مجله را محمود محمودی برعهده داشت و احمد آرام و دکتر محمود

به عنوان اعضای کارگاه ذکر نامشان رفت، انجام می‌شد.

مطالب مجله «پیک جوانان» شامل: سرمقاله و رویدادها، آینده جوانان، سازه‌های ایرانی، سرزمین ما (ایران‌شناسی)، بینش علمی، تکنولوژی، ورزش، پزشک کارآگاه، آلبوم پیک، داستان، راه پیشرفت، منطق خود را بیازمایید، سرگرمی، زنگ تفریح، نامه شما رسید (آثار جوانان) و ویژه‌نامه مسائل درسی بود.

نویسندگان «پیک جوانان» در دوره پنجم (۱۳۵۳-۵۴) عبارت بودند از: دکتر منصور مصلحی، مهندس پرویز پیر، مینو وزیری، عبدالحسین شریفیان، کامبیز درم‌بخش (کاریکاتور)، حسینعلی ملاح، ناصر نظیف‌پور، کاوه گلستان، شهین باغچه‌بان، دکتر علیرضا امیر معز، داریوش جمالی، پرویز شهبازی،

می‌شد و برای خوانندگان آن سؤال برانگیز می‌نمود، اطلاعات جامع‌تری در اختیار معلمان بگذارد، تا آن‌ها به آسانی و درستی بتوانند جوابگوی پرسش‌های دانش‌آموزان باشند. هنگامی که این مجله هم برای معلمان و هم برای پدران و مادران انتشار یافت، مطالب آن طوری تهیه شد که مورد استفاده هر دو گروه قرار گیرد و راهنمایی برای مجلات «پیک نوآموز» و «پیک دانش‌آموز» باشد. از مهرماه ۱۳۵۱ این مجله گروه معلمان و پدران و مادران دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی را در بر گرفت.

این مجله گذشته از راهنمایی در مباحث دشوار مجله‌های «پیک نوآموز»، «پیک دانش‌آموز» و «پیک جوانان»، دارای مطالبی در زمینه مسائل نوین آموزش و پرورش، راه و روش رفتار با کودکان و دانش‌آموزان، روش تدریس بازی‌های سرگرمی برای دانش‌آموزان و نمایشنامه و داستان و شعر و شامل نظرات شورای نویسندگان مجله‌های پیک در برابر اظهارنظرهای معلمان، پدران و مادران نیز بود.

سرفصل مطالب «پیک معلم و خانواده» (دوره نهم) عبارت بودند از: گفت‌وگو با خوانندگان، آموزشی و پرورشی، نکته‌های تربیتی (فرهنگی، اجتماعی و تاریخی)، داستان، خاطره، نمایشنامه، شعر و ادب، علوم

و آموزش علوم، خنده و سرگرمی، معرفی کتاب‌ها و مطبوعات، نقدها و نظرها و پزشک خانه و مدرسه. از هر شماره «پیک معلم و خانواده» که در ۲۶ صفحه، ۱۵ شماره در سال و به بهای ۲ ریال منتشر می‌شد، به‌طور متوسطه ۴۴۰۰ نسخه انتشار یافته است. مجله «پیک معلم و خانواده» پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال‌های ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ و قبل از انتشار مجلات رشد با عنوان «معلم و خانواده» انتشار یافت.

ماهنامه آموزشی و پرورش

انتشار این مجله به عنوان ارگان رسمی «وزارت معارف» در فروردین‌ماه ۱۳۹۸ با نام «اصول تعلیمات» آغاز شد و به تدریج با نام‌های «مجله تعلیم و تربیت»، «ماهنامه فرهنگ» و نهایتاً «ماهنامه آموزش و پرورش» انتشار یافت.

کار انتشار این مجله از آغاز دوره سی‌ونهم به مرکز انتشارات آموزشی محول شد و از مهرماه ۱۳۴۸ دور تازه آن انتشار یافت. تعداد صفحات آن ۶۴ صفحه و ۸ شماره در سال به بهای هر شماره ۱۰ ریال منتشر می‌شد.

مدیریت این ماهنامه هم مانند دیگر نشریات دفتر انتشارات کمک‌آموزشی به عهده ایرج جهانشاهی بود و سردبیری آن را عبدالمحمد آیتی با دستپاری علی پیرنیا

برعهده داشت. اسماعیل سعادت معاون دفتر انتشارات آموزشی، مشاور این ماهنامه هم بود. هرمز وحید مسئول فنی، هوشنگ عزیزی دستیار فنی و علی امین‌الهی ناظر چاپ آن بود.

مخاطبان ماهنامه آموزشی و پرورش، آموزگاران، دبیران و رؤسای دبستان و دبیرستان‌ها و دانشسراها، راهنمایان تعلیماتی، کارکنان ادارات آموزش و پرورش، دانش‌آموزان دانشسراها، سپاهیان دانش و به‌طور کلی همه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش بودند. سرفصل‌های مجله در دوره نهم انتشار آن عبارت بودند از: پیام‌ها، روزهای بزرگ، گزارش‌ها، آموزش و پرورش، زندگی‌نامه وزیران فرهنگ، داستان، علم و فلسفه، فرهنگ، هنر و ادب، شعر و مدارس ایرانی.

این مجله از همکاری طیف وسیعی از نویسندگان، مترجمان و هنرمندان برخوردار بود. نویسندگان ماهنامه آموزشی و پرورش در دوره نهم انتشار آن عبارت بودند از: آرتین دخت آرتین، محمدحسن دینانی، مهین پایا، عبدالمحمد آیتی، محمدشاهوردی، دکتر محمود بهزاد، فردوس وزیر، اقبال یغمایی، علی پیرنیا، داود نوایی، هما تاج‌بازیار، شاپور راسخ، غلامرضا سمیعی، کاظم ودیعی، یوسف اردبیلی، علی‌اکبر شعاری‌نژاد، ابراهیم کظیمی، حمیده غروی، مهدی قاسمیه، غلامرضا

ارژنگ، احمد قاسمی، داریوش هوشمند، رضا اترابی، احمد گلشیری، سیداحمد هاشمیان، محمد خوانساری، ابوالحسن نجفی، علی اکبر سیف، عباسعلی کادری، فروغ رضانی، محمد حیدری ملایری، محمد شاهرودی، دکتر فرخ شادان، ابوالحسن حکیمیان، احمد بیرشک، جعفر آقایی چاوشی، محمود بهار، علی غروی، مریم ساوجی، اسماعیل سعادت، احمد سمیعی، حسین معصومی همدانی، اشرف میرمطهری، علی محمد الماسی، مهندس عباس شیخ، مهدی محی الدین، محمود کیانوش، حسن بشارت، پروفیسور منوچهر وارسته، مهین اثنی عشری، دکتر محمد مشایخی و عبدالله شفیع آبادی. از هر شماره ماهنامه آموزش و پرورش در دوره نهم انتشار آن (سال ۵۶-۱۳۵۵) ۳۲۰۰ نسخه انتشار یافته است.

مجلات پیک چگونه تهیه می شدند؟

هر یک از مجله‌های مرکز انتشارات آموزشی دارای یک سردبیر و دستیار که وی را در گردآوری و تدوین مطالب مجله کمک می کرد بود. از طرفی تلاش می شد این دو از میان کارکنان واجد شرایط وزارت آموزش و پرورش انتخاب شوند و در زمینه تدریس و شناخت مسائل آموزش و پرورش از تجربه لازم برخوردار باشند.

در آن زمان مؤسسه‌ای نبود تا اصول نویسندگی و روش کار در نشریات را به داوطلبان بیاموزد و در انتخاب نویسندگان، سردبیران و دستیاران مجلات بر تجارب قبلی و تجربه‌ای که ضمن کار به دست می آوردند تکیه می شد. البته برخی از آنان دوره‌های خاص کارآموزی در زمینه تخصصی خود مانند چاپ، نقاشی، تصویرگری و... را در کشورهای دیگر طی کرده بودند.

آن گونه که در سوابق مرکز انتشارات آموزشی آمده است در نهمین سال فعالیت این مرکز در سال‌های ۵۲-۱۳۵۱، همه کارهای تهیه مجله‌ها و انتشارات دیگر را عملاً ده نفر کارمند تمام وقت وزارت آموزش و پرورش و دو نفر کارمند تمام وقت و یک کارمند نیمه وقت مؤسسه انتشارات فرانکلین انجام می دادند و سه مجله هم که سردبیر مستقل نداشتند، توسط همین گروه که شورای نویسندگان خوانده می شدند اداره می شد.

در هر صورت کار تهیه مجله‌های پیک در مورد مجله‌هایی که برای دانش آموزان دبستان و دوره راهنمایی تحصیلی تهیه می شد به شرح مراحل زیر بود:

۱. در پایان هر دوره انتشار مجله‌های پیک اعضای شورای نویسندگان به نتایج ارزش‌یابی‌ها و اظهارنظرهای صاحب نظران و خوانندگان مجله‌ها و مطالعات و تجارب خود

مراجعه می کردند. حاصل این کنجکاوی‌ها در جلساتی که به همین منظور تشکیل می شد مورد بحث و تبادل نظر قرار می گرفت و روش کار انتشارات دوره بعد نیز پی ریزی می شد.

۲. پس از انتشار آخرین شماره مجله دوره قبل، اعضای شورای نویسندگان براساس برنامه و روشی که برای انتشار مجله‌های دوره بعدی تعیین کرده بودند، موضوع‌ها و طرح هر یک از شماره‌های مجلات را برای دوره آینده تنظیم می کردند. در این طرح سعی بر این بود که تا پایان دوره مطالبی که مجموعه آن‌ها معلومات خوانندگان را در زمینه هر یک از موضوع‌ها افزایش خواهد داد گنجانده شود و به تدریج در پانزده شماره هر مجله انتشار یابد.

۳. کار نویسندگی مطالب موضوعی مجلات بین اعضای شورای نویسندگان تقسیم می شد و آنان با رعایت ساده‌نویسی و اصول تعلیم و تربیت و توجه به محدودیتی که در به کار بردن کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه داشتند و میزانی که برای بیان هر موضوع تعیین شده بود مطلب خود را آماده می کردند. نویسندگان سعی می کردند مطالب تحقیقی و علمی را با مراجعه به منابع مختلف و مورد وثوق ایرانی و خارجی (با بهره‌گیری از کتابخانه نسبتاً مجهز مرکز) تهیه کنند و از ترجمه محض مطالب و ارائه آن پرهیزند.

۴. کلیه نوشته‌های مربوط به هر یک از شماره‌های مجله به تعداد اعضای شورای نویسندگان تکثیر و در اختیار آنان قرار می‌گرفت. هر یک از اعضای شورای نویسندگان برحسب ذوق، تجربه و معلومات خود در هر رشته، کلیه مطالب یک شماره را به دقت مطالعه و تصحیح می‌کردند و مورد سنجش و اظهار نظر قرار می‌دادند. ضمناً اگر در پاره‌ای از مطالب در زمینه تعلیم و تربیت ضرورتی احساس می‌شد، نسخه‌ای از نوشته در اختیار متخصصان، دانشمندان و صاحب‌نظران آن حوزه قرار می‌گرفت و نظرات تخصصی آن‌ها مورد استفاده و استناد قرار می‌گرفت.

۵. مجموعه اظهار نظرهای اعضای شورای نویسندگان و متخصصان که بر روی نسخ تکثیر شده منعکس شده بود، در شورای بررسی نهایی که مرکب از مدیر مسئول، سردبیر و یکی از نویسندگان بود مورد بررسی قرار می‌گرفت و مطالب گوناگون هر مجله بدین ترتیب به صورت نسخه نهایی درمی‌آمد.

۶. مطالب نیمه‌نهایی یک مجله در اختیار مسئول بررسی کلمه‌ها و ترکیب‌های خوانده شده قرار می‌گرفت. او هر یک از نوشته‌ها را کلمه به کلمه با فهرست کلمه‌ها و ترکیب‌هایی که از کتاب‌های درسی دبستان استخراج شده بود و در شماره‌های قبلی همان دوره مجلات

**در پایان هر سال تحصیلی
پرسش‌نامه‌ای برای هر یک از
ادارات آموزش و پرورش فرستاده
می‌شد تا با نظرخواهی از همه
آموزشگاه‌ها، میزان مجله‌های
مورد نیاز خود را اعلام کنند**

پیک به کار رفته بود تطبیق می‌کرد و کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه را که نوسود تا آن زمان به شکل مکتوب در کتاب‌های درسی و مجلات قبلی پیک نخوانده بود، مشخص می‌کرد.

۷. در این مرحله شورای بررسی نهایی (با توجه به این اصل که در مجله «پیک نوآموز» بیش از پنجاه کلمه و ترکیب تازه و در مجله «پیک دانش‌آموز» بیش از یکصد کلمه و ترکیب تازه نباید به کار برد) و ضمناً هر گروه از دانش‌آموزان باید بتوانند مطالب خاص خود را به آسانی بخوانند و بفهمند، در نوشته‌های نیمه نهایی تجدیدنظر می‌کرد و تعداد کلمه‌ها و ترکیب‌های تازه هر شماره را به حداقل ممکن می‌رساند. ضمناً تلاش می‌شد این کلمه‌ها و ترکیب‌ها به لحاظ دفعات تکرار و پراکندگی در صفحات و موضوع‌های مختلف با رعایت اصول ساده‌نویسی، تا آن‌جا که امکان‌پذیر است، درست به کار روند.

۸. مطالب نهایی مجله در سه نسخه بر روی کاغذهای مخصوص که با توجه به کلمه‌شماری و سطرهای هر ستون مجله تهیه شده بود، ماشین‌نویسی (تایپ) می‌شد. نسخه اصلی مطالب مجله به همراه نمونه مجله‌ای که سردبیر از لحاظ پراکندگی مطالب گوناگون در صفحات آن مجله تهیه کرده و شرح تصاویر لازم و متناسب با موضوع هر صفحه را فراهم کرده بود، در اختیار بخش تولید مجله (کارگزاران چاپ، صفحه‌آرایی، نقاشی و عکاسی) قرار می‌گرفت. نسخه دوم در اختیار نویسندگان مجله «پیک معلم و خانواده» برای استفاده قرار می‌گرفت و نسخه سوم در بایگانی هر مجله نگهداری می‌شد.

ترکیب بخشی تولید مجلات پیک

در نهمین سال فعالیت مرکز انتشارات آموزشی (۵۲-۱۳۵۱) در بخش تولید این مرکز یک سرپرست، یک کارشناس هنر گرافیک، ۹ نقاش، ۵ صفحه‌آرا و یک کارگزار چاپ فعالیت می‌کردند که از این گروه ۴ نفر کارمند وزارت آموزش و پرورش و بقیه کارمند مؤسسه انتشارات فرانکلین بودند. نقاشان مرکز از زبده‌ترین نقاشان انتخاب شده بودند و عموماً تحصیلات خود را در دانشکده هنرهای زیبای تهران در رشته نقاشی به پایان رسانده بودند و ضمن تجربه سال‌ها کار نقاشی،

برخی از آنان دوره‌های خاصی را در زمینه نقاشی برای انتشارات کودکان در کشورهای اروپایی گذرانده بودند. از طرفی تلاش می‌شد صفحه‌آرایان و دیگر کارکنان سنجش تولید نیز از مجرب‌ترین افراد انتخاب شوند و کارگاه تولید مرکز انتشارات آموزشی در آن زمان در نوع خود از مجهزترین و کارآمدترین کارگاه‌های تولید انتشارات در ایران به‌شمار می‌رفت.

مراحل کار بخش تولید مجلات به شرح زیر بود:

۱. کارگزاران فنی نسخه اصلی مطالب مجله را پس از تعیین نوع حروف و اندازه سطرها به چاپخانه می‌فرستادند و مطالب هر مجله در چاپخانه (با استفاده از دستگاه لاینوتاایپ linotype و مونوفوتو mono-photo) حروفچینی می‌شد.

پس از حروفچینی از آن‌ها نمونه‌های متعدد چاپی گرفته می‌شد. کار صفحه‌آرایی مجله را با استفاده از یکی از نمونه‌های حروفچینی چاپی انجام می‌دادند. به میزان مورد نیاز جا برای نقاشی یا عکس در صفحه تعیین می‌شد. سپس نقاشان و عکاسان تصاویر لازم را تهیه می‌کردند و هم‌زمان با این کارها نمونه‌های چاپی مطلب مجله به تناوب و در سه مرحله نمونه‌خوانی می‌شد و

اصلاحات لازم انجام می‌گرفت تا مجله‌ای بدون غلط‌های چاپی تولید شود. در آخرین مرحله از نمونه چاپی بدون غلط مطالب مجله و تصاویر آن، نمونه نهایی به صورت دفترچه‌ای که مجله چاپ شده از هر لحاظ مانند آن خواهد بود، تهیه می‌شد. این دفترچه پس از تصویب سردبیر و تأیید مدیرمسئول برای چاپ در اختیار چاپخانه قرار می‌گرفت. ۲. کارگزاران فنی قسمت تولید در کلیه مراحل صفحه‌آرایی و مصور کردن، غلطگیری چاپی، چاپ و صحافی مجله بر امور مربوطه نظارت می‌کردند.

۳. کارهای چاپ مجلات پیک در یکی از مجهزترین چاپخانه‌های ایران (افست) به وسیله ماشین چاپ (weboffset) انجام می‌گرفت (این کار در حال حاضر هم برای مجلات رشد صورت می‌گیرد). ماشین چاپ مذکور در هر ساعت پانزده هزار نسخه مجله پیک را یک‌باره در چهار رنگ برای صحافی آماده می‌کرد. چاپ و صحافی مجلات پیک به‌طور متوسط یک ماه به طول می‌انجامد. مجله‌ها پس از صحافی از چاپخانه به قسمت توزیع مرکز انتشارات آموزشی حمل می‌شد.

مجلات پیک چگونه توزیع می‌شدند؟

در دوره مورد بررسی ما (سال ۵۲-۱۳۵۱)

در بخش تولید مرکز انتشارات آموزشی ۴ کارمند، ۲ راننده و ۴ کارگر بسته‌بندی کار می‌کردند. از این گروه ۳ نفر کارمند وزارت آموزش و پرورش و بقیه در استخدام مؤسسه انتشارات فرانکین بودند. به‌جز این‌ها ۱۳ کارمند نیز کارهای حسابداری و اداری قسمت توزیع را برعهده داشتند. مراحل کار در بخش توزیع مجلات در مرکز انتشارات آموزشی بدین شرح بود:

۱. در پایان هر سال تحصیلی پرسش‌نامه‌ای برای هر یک از ادارات آموزش و پرورش فرستاده می‌شد تا با نظرخواهی از همه آموزشگاه‌ها، میزان مجله‌های مورد نیاز خود را اعلام کنند.

۲. براساس سهمیه‌ای که هر یک از ادارات آموزش و پرورش برای سال تحصیلی آینده اعلام می‌کردند، کاغذ مورد نیاز هر مجله برای سال تحصیلی پیش‌رو، برآورد می‌شد و به کارخانه‌های سازنده در کشور فنلاند سفارش داده می‌شد تا در زمان لازم کاغذ مورد نیاز را به ایران بفرستند.

۳. کارکنان بخش توزیع با توجه به سهمیه‌ای که هر یک از ادارات آموزش و پرورش در پایان سال تحصیلی اعلام داشته‌اند، مجلات را حداقل پانزده روز قبل از تاریخ انتشار بسته‌بندی می‌کردند و با وسایل حمل و نقل گوناگون به ۱۸۰ شهر

که کلیه حوزه‌های آموزش و پرورش را در برمی‌گرفتند می‌فرستادند.

۴. هم‌زمان با ارسال بسته‌های محتوی مجلات، نامه‌ای نیز برای مسئول توزیع مجلات پیک در شهرستان ارسال می‌شد که مجله‌ها را تحویل می‌گرفت و با توجه به میزان سهمیه هر یک از مدارس آن‌ها را در اختیار مدیران قرار می‌داد.

۵. در هر یک از مدارس، مدیر یا معاون مدرسه با همکاری معلمان عهده‌دار توزیع مجلات در میان دانش‌آموزان بودند.

در بعضی از مدارس نیز دانش‌آموزان، انجمنی به نام «انجمن دوست‌داران پیک» تشکیل داده بودند و در کار توزیع مجلات فعال بودند.

۶. بهای مجلات پیک به وسیله معلم یا دفتر مدرسه از خریداران دریافت می‌شد و به مسئول توزیع هر شهر پرداخت می‌شد. مسئول توزیع پس از کسر ۱۰ درصد پاداش فروش (۴ درصد برای بازخريد زحمات خود و هزینه‌های توزیع و ۶ درصد برای دانش‌آموزان فعال در کار توزیع یا توزیع رایگان میان کودکان کم بضاعت) بهای مجلات را به حساب بانکی خاص آن واریز می‌کرد.

ارزش‌یابی مرکز انتشارات آموزشی از انتشار مجلات پیک چگونه بود؟

اعضای شورای نویسندگان انتشارات آموزشی همواره درصدد ارزش‌یابی فعالیت‌های انتشاراتی خود بودند تا برنامه انتشارات هر سال را با تکیه بر تجاربی که اندوخته‌اند و حاصل ارزش‌یابی‌های انجام شده طرح‌ریزی کنند.

روش‌های ارزش‌یابی مجله‌های پیک بدین شرح بود:

۱. اعضای شورای نویسندگان تلاش می‌کردند تا هرچه بیشتر با خوانندگان مجلات پیک در شهرها و روستاها دیدار کنند و از راه گفت‌وگو شنود از نظرات آنان درباره موضوع هر مقاله، بیان روشن نوشته، شکل مجله، روش توزیع و چگونگی استفاده از هر مجله آگاه شوند.

۲. از هر شماره مجلات، ۵۰۰ نسخه برای صاحب‌نظران در مسائل آموزش و پرورش فرستاده می‌شد و از ایشان خواسته می‌شد که نظرات و پیشنهادهای خود را اظهار نمایند تا به دقت مورد مطالعه و استفاده اعضای شورای نویسندگان قرار گیرد.

۳. به‌طور متوسط روزانه ۵۰۰ نامه از خوانندگان مجلات به مرکز انتشارات آموزشی می‌رسید و همه آن‌ها به دقت مورد مطالعه

شورای نویسندگان قرار می‌گرفت.

۴. در هر دوره آزمایشی مجله که قبل از انتشار اولین شماره صورت می‌گرفت، پرسش‌نامه‌های خاص درباره آن مجله تهیه و به تعداد خوانندگان هر مجله برای اظهارنظر آنان فرستاده می‌شد و پاسخ‌های آنان نیز به دقت مورد مطالعه شورای نویسندگان قرار می‌گرفت. در این مورد بارها از همکاری «مؤسسه تحقیقات تربیتی دانشسرای عالی تهران» و «بخش روان‌شناسی دانشگاه تهران» یاری گرفته شد.

۵. در هر یک از حوزه‌های آموزش و پرورش، شورایی به نام شورای انتشارات آموزشی تشکیل شده بود که مجلات پیک را به دقت مطالعه می‌کردند و نظریات خود را برای شورای نویسندگان مرکز انتشارات آموزشی می‌فرستادند. این شورا ترویج مجلات این مرکز را در حوزه خود نیز برعهده داشت.

اعضای این شورا عبارت بودند از: رئیس اداره آموزش و پرورش، رؤسای ادارات یا مسئولان با متصدیان آموزش ابتدایی، سپاه دانش و آموزش متوسطه، یکی از پرتجربه‌ترین راهنمایان تعلیماتی، یکی از آموزگاران مجرب کلاس‌های اول تا سوم، یکی از آموزگاران مجرب کلاس‌های چهارم یا پنجم، یکی از مجرب‌ترین دبیران، یکی از مجرب‌ترین

روشن‌نویسی، درست‌نویسی و ساده‌نویسی و هوشمندی مدیران آموزش و پرورش (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی) خصوصاً دکتر غلامعلی حداد عادل، که نقشی اساسی در ادامه انتشار مجلات کمک‌آموزشی و توسعه و گسترش این نشریات از ۷ عنوان مجله «پیک» به ۳۲ عنوان مجله «رشد» را داشت، باعث شد که مجلات پیک با تغییر عنوان و محتوا و متناسب با اهداف، سیاست‌ها و ارزش‌های نظام تعلیم و تربیت اسلامی ادامه یابد، تا در فاصله‌ای حدود نیم قرن، آغاز آگاهانه مجلات «پیک» به فرجام خوش، انتشار و توسعه این نشریات در مجلات «رشد» منجر شود.

منابع

۱. حسین‌زاده، منصور. تاریخ مجلات کودکان و نوجوانان، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۰
۲. رشد معلم، دوره سی‌ام، دی‌ماه ۱۳۹۰، شماره پی‌درپی ۲۶۲، صص ۴ تا ۱۰، (دیدار با سعادت، گفت‌وگو با اسماعیل سعادت)
۳. روزنامه اعتماد، پنج‌شنبه ۲۰ مرداد ۱۳۹۰، ۱۰ رمضان ۱۴۳۲، ۱۱ اگوست ۲۰۱۱، سال نهم، شماره ۲۲۴۳، صفحه ۱۰ (تاریخ، سرنوشت انتشار مجلات پیک در دهه ۴۰ و فرجام آن در گفت‌وگو با ایران گرگین)

اداری و فنی انتشارات آموزشی از بودجه دولتی استفاده نشود. ضمناً مجلات پیک و ماهنامه آموزش و پرورش در بهترین شکل و به بهایی کم‌تر از بهای تمام شده در اختیار خوانندگان قرار می‌گرفت.

● به همه مسئولان آموزش و پرورش و معلمان توصیه شده بود که دانش‌آموزان را به خواندن مجلات پیک ترغیب کنند ولی به هیچ‌وجه آن‌ها را به خرید مجلات اجبار نکنند

● با همکاری اداره کل فرهنگی وزارت فرهنگ و هنر، مجلات پیک و ماهنامه آموزش و پرورش به همه خانه‌های فرهنگ ایران، رایزنی‌ها و نمایندگی‌های فرهنگی و سفارت‌خانه‌ها و کنسولگری‌های ایران در کشورهای دیگر فرستاده می‌شد. این مجلات در میان ایرانیان و فارسی‌زبانان بسیاری از کشورهای جهان خواننده داشت و آنان آثار خود را برای مجلات ارسال می‌کردند و پاره‌ای از این آثار در مجلات پیک به چاپ رسیده‌اند.

پایانی برای یک آغاز

انتشار مجلات پیک با وقفه‌ای کوتاه، بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران ادامه یافت. پایه‌ها و بنیان‌های اساسی مطبوعاتی و آموزشی، تأکید مدیران مجلات پیک به

مدیران دبستان‌ها، یکی از مجرب‌ترین رؤسای دبیرستان‌ها و یکی از فعال‌ترین رؤسای هر یک از انجمن‌های همکاری خانه و مدرسه، دبستان‌ها، دوره‌راهنمایی تحصیلی و دبیرستان‌ها. مهم‌ترین وظایف این شوراها عبارت بود از: کوشش در معرفی مجلات، نظارت در توزیع آن‌ها، کوشش در تشکیل جلساتی برای بحث در اهمیت استفاده از آن‌ها، تشویق معلمان و صاحب‌نظران به همکاری با مجلات، بررسی و ارزش‌یابی مطالب هر یک از شماره‌های مجلات و تعیین سهمیه هر یک از آموزگاران از هر یک از مجلات در پایان هر سال تحصیلی.

دانستنی‌های دیگر در مورد مجلات پیک

● وزارت آموزش و پرورش از همه ادارات آموزش و پرورش خواسته بود به گونه‌ای برنامه‌ریزی کنند تا آموزگاران دبستان با استفاده از فرصت‌های ایجاد شده در برنامه‌های کلاسی به بحث و تبادل نظر در مورد مطالب مجلات با دانش‌آموزان بپردازند.

● بهره‌گیری وزارت آموزش و پرورش از همکاری مؤسسه انتشارات فرانکلین (به عنوان یک مؤسسه خصوصی غیرانتفاعی) باعث شده بود در تهیه کاغذ، هزینه چاپ و صحافی و توزیع و وسایل و گردش کارهای